

ОСНОВИ ЕКОНОМИЈЕ

Предавања 9. октобар 2019.

ДР АЛЕКСАНДАР
МОЈАШЕВИЋ

Методологија економске науке

- Дилема: како дефинисати економију?

1. Према предмету
2. Према методу (Бекер)

- Свуда где постоји избор, може се применити методологија економске науке!
- Економски империјализам!
- Ширење на подручје политике, права, религије, друштвених појава (брак, криминал, фертилитет, расизам, дрога...)

Методологија економске науке

- Економија: најразвијенија друштвена наука са прецизном појмовном апаратуром и методологијом
- Основни економски појмови: трошкови, профит, БДП, раст, тражња, понуда...
- Појам \neq термин (термин је назив појма)
Пример: трансакциони трошкови
- Економија користи претпоставке и моделе
- Претпоставка: *људи су рационални*
- Модел: *кружни ток робе и новца или модел одговорности за накнаду штете*

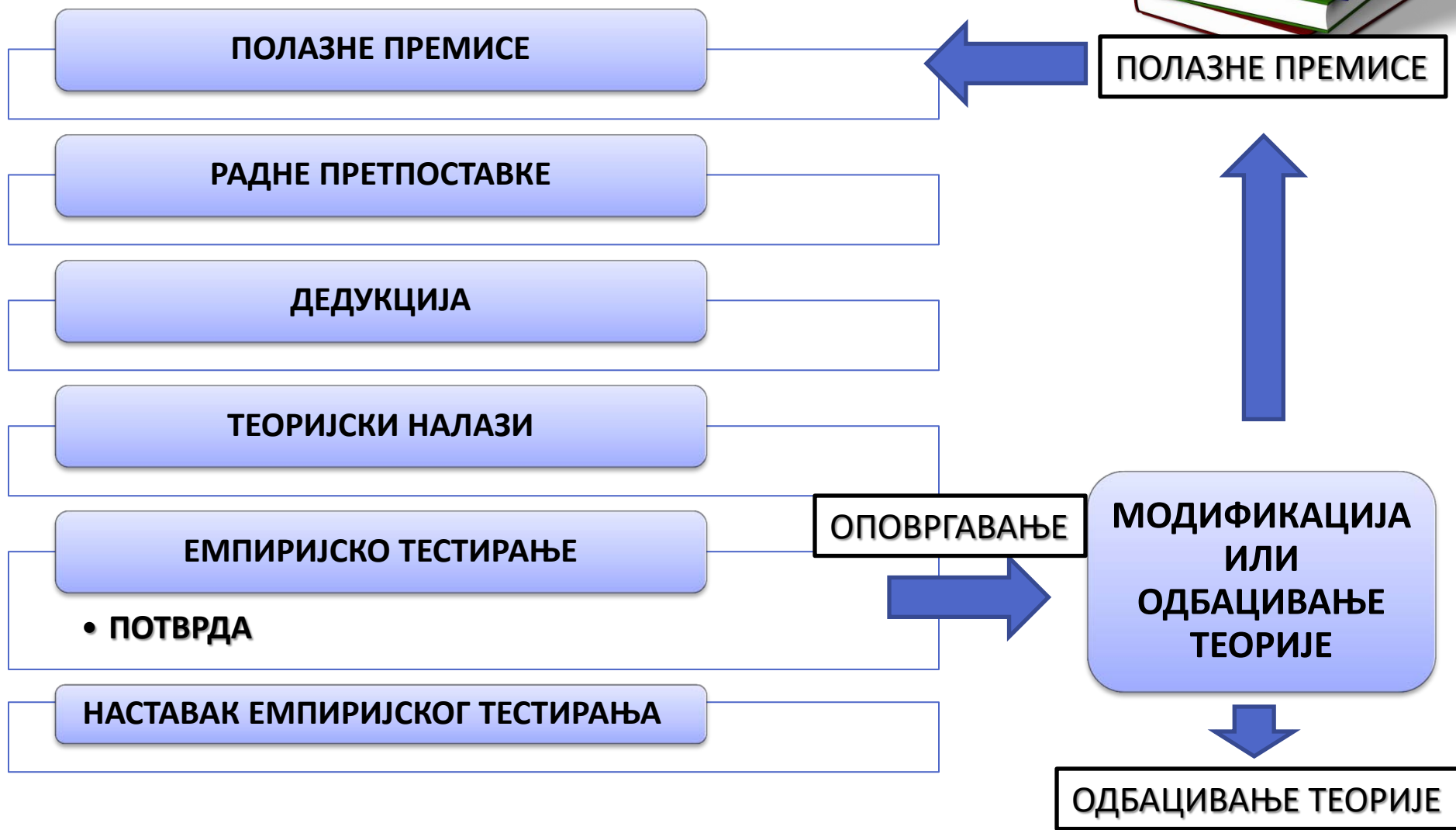
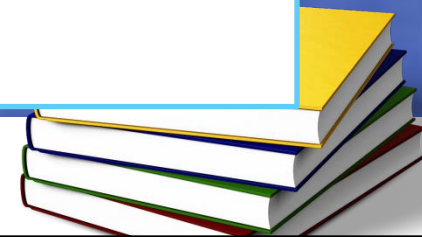
Како размишља економски научник

- Полази од одређених *премиса* (*претпоставки*)
- Премисе: основне тврдње о људском понашању
- На основу претпоставки *дедукцијом* се долази до специфичних теоријских тврдњи (*хипотеза о људском понашању*)
- Теорија је корисна ако је *предиктабилна* (*предвиђајућа*)!

Како размишља економски научник

- ***Радне претпоставке и модели намерно поједностављују стварност како би се анализа усредредила на најбитније узрочно-последичне везе***
- ***Добијени налази (теоријске хипотезе) морају се тестирати***
- ***Емпиријским истраживањем хипотеза се потврђује или оповргава***
- ***Оповргавање теорије (хипотезе) води ка измени постојеће теорије или преласку на алтернативну теорију***

НАУЧНО (ЕКОНОМСКО) РАЗМИШЉАЊЕ

КРИТИКА УПУЋЕНА ЕКОНОМСКОЈ НАУЦИ

- **ДА ЛИ СУ ПОЛАЗНЕ ПРЕМИСЕ РЕАЛИСТИЧНЕ?**
- **Пример: људи су савршено рационални**
- **Реалистичнија претпоставка: људи су ограничено рационални**
- **Сајмон уводи концепт ограничене рационалности: појединци, као доносиоци одлука, имају ограничене когнитивне способности, недовољан ментални капацитет, недовољно знања и информација.**
- **Пример: тржиште половних аутомобила**
- **М. Фридман: “The only relevant test of the validity of a hypothesis is comparison of prediction with experience”.**

Економска начела

I. Како људи доносе одлуке

✓ *Избори, пропуштена прилика, рационалност и подстицаји*

II. Како људи утичу једни на друге

✓ *Трговина, тржиште и држава*

III. Како функционише цела привреда

✓ *Економски систем, институције, животни стандард и инфлација*

Како људи доносе одлуке

- **Људи су суочени са изборима**
- **Опортунитетни трошкови**
- **Рационални људи мисле на маргини**
- **Људи реагују на промене (подстицаје)**

Питања за размишљање

- **Са којим изборима сте Ви суочени?**
- **Шта сте пропустили избором студирања?**
- **Да ли доносите одлуке размишљајући о укупним или граничним величинама?**
- **Како правила из Основа економије утичу на вас?**

Примери нам показују да:

1. Одлуке се доносе *рационално* (упоређивањем очекиваних трошкова и о. користи) на појединачном и колективном нивоу
2. Поред стварних, постоје и и опортунитетни трошкови
3. Маргинални принцип јесте основни принцип одлучивања
4. Људи реагују на подстицаје (трошак или казну и корист или награду)
 - Подстицаје стварају формална и неформална правила (обичаји или моралне норме)

Преведено на речник економије:

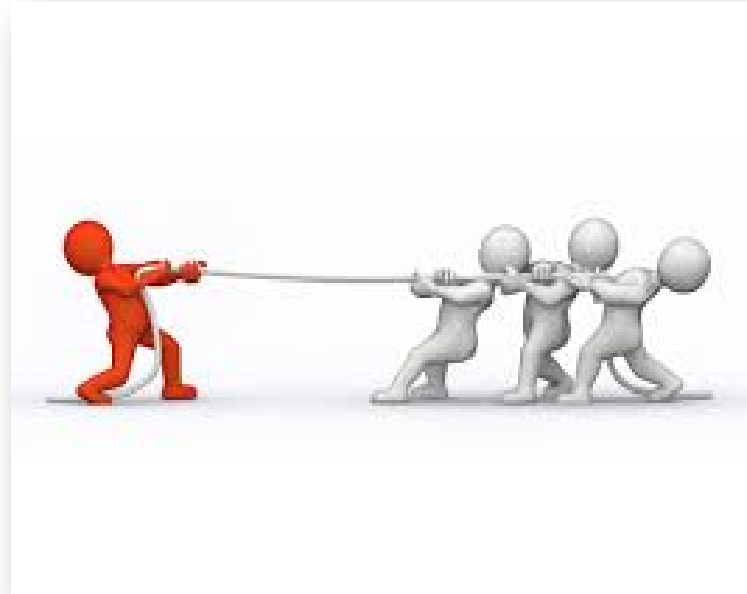
- I. Рационалност је критеријум одлучивања привредних субјеката***
- II. Укупни трошак је збир стварног и опортунитетног трошка***
- III. Оптималан обим производње постоји када се $MT=MK$***
- IV. Привредни субјекти реагују на подстицаје које креирају правила***

Како људи утичу једни на друге

1. **Трговина може користити свима**
2. **Тржиште је добар начин за организовање економске активности**
3. **Држава може утицати на резултате тржишта**

Трговина може користити свима

- *Шта је то конкуренција?*
- *Ко конкурише коме?*
 - ✓ *Појединци*
 - ✓ *Предузећа*
 - ✓ *Државе*

Трговина може користити свима

Примери:

1. Студенти конкуришу једни другима приликом уписа на факултет
2. Предузеће “ФИАТ-Србија” конкурише предузећу “ОПЕЛ”
3. Кина конкурише Јужној Кореји у производњи мобилних телефона

Појам конкуренције

- *Конкуренција је ривалитет (надметање) између учесника на тржишту.*
- *Ривалитет ствара конкурентски притисак који је јачи уколико је јача конкуренција.*

Значај конкуренције

- *Конкуренција је основни покретач привредног раста, јер ствара подстицаје:*
 1. *да се производи оно што је потребно и у количини која је потребна (алокативна ефикасност),*
 2. *да се производи боље и квалитетније (динамичка ефикасност),*
 3. *и уз што ниже трошкове по јединици производа (производна ефикасност),*
 4. *за селекцију између привредних субјеката (селективна ефикасност).*

Шта размењују привредни субјекти?

- *Привредни субјекти размењују вишкове својих добара или услуга*
- *Обострана корист у размени*
- *Размена је добровољна*

Тржиште је добар начин за организовање економске активности

- *Облици привреда:*

1. *Централно-планска привреда*

2. *Тржишна привреда*

- *Кључно питање: ко доноси одлуке?*

Тржиште је добар начин за организовање економске активности

- *Тржишна привреда → децентрализован систем*
- *Централно-планска привреда → централизован систем*
- *Кључни тржишни принципи:*
 - ✓ *принцип самосталности*
 - ✓ *Принцип одговорности*

Тржиште је добар начин за организовање економске активности

- *Примери тржишних привреда:*

- ✓ *САД или Велика Британија*

- *Примери ЦПП:*

- ✓ *Бивши СССР или данашња Северна Кореја*

Држава може утицати на резултате тржишта

- Недостаци тржишта:

1. Монопол

2. Екстерни ефекти

3. Неједнака расподела
доходака

Монопол

- **Дефиниција монопола:**
способност једног тржишног учесника да утиче на тржишне цене.
- **Пример: “Железница Србије”**

Монопол

- ***Монопол настаје на два начина:***
 - 1. државном интервенцијом***
 - 2. Спонтано на тржишту
(препорука документарног
филма “The Men Who Built
America”)***

Монопол и државна интервенција

- **Држава регулише монопол:**
 1. **Контролом монополских цена**
 2. **Доношењем и применом закона**
 3. **и на други начин**
- **Код нас, Закон о заштити конкуренције**
- **Комисија за заштиту конкуренције**
(<http://www.kzk.org.rs>)

Екстерни ефекти

- **Дефиниција: утицај индивидуалне активности на благостање других.**
- **Пример: загађење или научно откриће**

Екстерни ефекти и државна интервенција

- *Држава спречава негативне ЕЕ путем еколошких пореза и на други начин*
- *Агенција за заштиту животне средине (<http://www.sepa.gov.rs>)*
- *Држава подстиче позитивне ЕЕ субвенционисањем производње*

Неједнака расподела доходака

- *Тржиште неједнако расподељује дохотке*
- *Пореска политика и социјална заштита*

Пореска политика и социјална заштита

- **Пореска политика је у надлежности Министарства финансија (<http://www.mfin.gov.rs>)**
- **Посебну улогу има Пореска управа**
- **Социјална политика је у надлежности Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (<http://www.minrzs.gov.rs>)**

Како цела привреда функционише

- *Шта је то економски систем?*
- *Шта су то институције у економском смислу?*
- *Од чега зависи животни стандард у једној земљи?*
- *Шта је то инфлација и који су њени узроци?*

ЕКОНОМСКИ СИСТЕМ

• ***Економски систем једне земље чине:***

1. Економски ресурси

2. Привредни субјекти и њихове активности

3. Економске институције

Економски ресурси

- **Економски ресурси:**

1. **Природно богатство**

2. **Реални капитал (капитална добра)**

3. **Људски (хумани) капитал**

4. **Финансијски капитал**

Природно богатство и реални капитал

- Природно богатство:

1. Биљни и животињски свет → обновљиви и необновљиви

- Реални капитал:

1. Производна средства (машине, опрема, транспортна средства)

2. инфраструктура

Људски и финансијски капитал

- Људски капитал:

1. Понуда радне снаге
2. Образовање и стручност
3. Мотивација

- Финансијски капитал:

1. Новац
2. Остала ликвидна средства
(кредити, штедни улози, акције и обвезнице)

Људски капитал и предузетништво

- **Људски капитал → предузетништво и технолошки прогрес**
- **Предузетништво: активност појединаца у организовању и управљању предузећима**
- **Технолошки прогрес: процес континуираног побољшања производње који итиче на побољшање квалитета и квалитета постојећих производа или на настанак нових производа**

Предузетништво

- **Предузетништво је последица:**
 - 1. природног талента, али се**
 - 2. предузетништво и учи**
- **Оно подразумева преузимање ризика али и могућност остварења профита**
- **Предузетнички дух је услов развоја тржишне привреде**

Предузетништво

Привредни субјекти

- *Дефиниција: привредни субјекти су појединци (организоване групе) који самостално доносе привредне одлуке, уживају корист од истих, али и сносе ризик*

Привредни субјекти

- ***Врсте:***
 - 1. Домаћинства (појединци) – носиоци тражње***
 - 2. Предузећа – носиоци понуде***
 - 3. Држава***

Домаћинства

- **Делатност домаћинства:**
 1. **Потрошња**
 2. **Промет**
 3. **Производња материјалних добара и услуга**
 4. **Доношење финансијских и инвестиционих одлука**
 5. **Доношење менаџерских одлука**

Предузећа

- **Примарна делатност предузећа:**
 - 1. Производња материјалних добара и услуга, али и**
 - 2. Потрошња (производа потрошња)**

Врсте предузећа

1. Производна предузећа:

- **производња добара и услуга и потрошња**

2. Трговинска предузећа:

- **промет добара и услуга**

3. Финансијска предузећа:

- **финансијка активност (банке, инвестициони фондови)**

Држава као привредни субјект

- **Примарна делатност државе:**
 - 1. Производња јавних добара и услуга**
 - 2. Потрошња добара и услуга**
 - 3. Спровођење економске политике (монеталне и фискалне политике)**

Држава као привредни субјект

- **Шта су то јавна добра?**
- **Саобраћајнице, национална одбрана, судски систем.**
- **На шта држава троши?**
- **Шта је представљају фискална и монетарна политика?**
- **ФП се односи на јавне приходе и јавне расходе (јавна потрошња)**
- **МП односи се на регулисање количине новца у оптицају!**

Ко су субјекти надлежни за спровођење ФП и МП?

- ***ФП је у надлежности Владе, тј. Министарста финансија***

- ***МП је у надлежности централне банке (код нас Народне банке Србије)***

Економске институције

- **Институције у економском смислу \neq институције у правном смислу**
- **Институције у економском смислу јесу “правила игре”**
- **Правила игре су најважнија за одвијање економске активности**
- **Да ли су иста правила игре у Немачкој и Србији?**

Економске институције

- **Економске институције су установљене везе и правила понашања која омогућавају да се економске активности одвијају на устаљен и предвидив начин!**
- **Најважније ЕИ јесу:**
 - 1. Својина**
 - 2. Уговори**

Економске институције

- **Својина је дефинисани однос између власника и других људи**
- **Уговор (појединачни правни акт) је дефинисани однос најмање два привредна субјекта и представља основ размене**
- **Тржиште је устаљени начин (механизам) повезивања купаца и продаваца**
- **Предузеће је дефинисани однос између власника, менаџера и запослених, између појединаца унутар ових група и ових група и предузећа као правног лица**

Начин установљавања институција

1. Право

✓ **закони**

✓ **уговори и**

✓ **статутуи**

2. Обичаји,

3. Морал.

Настанак институција

Ендогено
спонтано

**Купопродајни
уговор**

Егзогено
наметнуто

**Друштвена
својина**

Подела институција

- 1. Формалне и неформалне**
- 2. De jure и de facto институције**
- 3. Ендогене и егзогене**
- 4. Правне, економске и политичке**
 - Пример: парница → хетерогена институција**

Претпоставке ефикасног економског система

- 1. Институција приватне својине (јасно дефинисана својина)**
- 2. Слободно тржиште (преносивост својине)**
- 3. Владавина права (заштита својине и уговора)**

Животни стандард

- *Дефиниција: квалитет живота људи у једној земљи*
- *Зависи од продуктивности*
- *Продуктивност је количина добара и услуга произведена у јединици времена*
- *Какав је квалитет живота у Норвешкој, а какав у Србији?*

Животни стандард и дефицит државног буџета

- **Држава више троши него што остварује приходе → дефицит државног буџета**
- **Дефицит мора да се покрије → држава се задужује узимањем кредита на финансијском тржишту**
- **Смањује се расположиви капитал за инвестирање → пад инвестиција и успоравање привредног раста**
- **Крајња последица: пад животног стандарда!**

Фактори повећања привредног раста и животног стандарда:

- 1. Иновације и предузетништво**
- 2. Инвестиције у људски и реални капитал**
- 3. Трговина и специјализација**
- 4. Институције**
 - Пример: Кина, Боцвана, Југ САД-а**

Инфлација

- **Дефиниција инфлације: пораст општег нивоа цена у привреди**
- **Узрок инфлације: прекомерно повећање количине новца у оптицају**
- **Прекомерно у односу на шта?**
- **Обим производње добара и услуга у привреди!**

Када држава може да повећа количину новца у оптицају?

- *Држава то може да чини само сразмерно повећању друштвене производње мерене ДБП-ом.*
- *У супротном, долази до инфлације!*
- *Да видимо како?*

Када држава може да повећа количину новца у оптицају?

- *Држава повећава количину новца у оптицају, али производња стагнира →*
- *Већа (агрегатна) тражња добара и услуга →*
- *Веће цене (инфлација)*

Брзи квиз

- Носиоци понуде су _____,
носиоци тражње су _____.
- Основни привредни субјекти су
произвођачи, потрошачи и _____?.
- Обим производње се повећао за 10%, за
колико можемо повећати количину новца, а
да не дође до инфлације?
- Најважније економске институције су:
 - _____,
 - _____?

Шта смо данас сазнали?

- Да је економија веома развијена наука!
- Који су критеријуми и принципи одлучивања!
- Зашто трговина користи свима!
- Који су недостаци тржишта и шта држава чини ради њиховог елиминисања или ублажавања!
- Шта је то предузетништво и зашто је важно! Шта је то технолошки прогрес!
- Ко су основни привредни субјекти и њихове активности!
- Шта су то институције у економском смислу!
- Зашто су “правила игре” важна за економски просперитет једне земље!
- Зашто неке земље уживају виши животни стандард, а друге “таворе” у сиромаштву!
- Шта је инфлација и који су њени узроци!

Питања за размишљање

- Да ли је боље за једну земљу да се затвори и производи добра и услуге за себе или да тргује са другим земљама?
- Каква је била својинска структура у Југославији и какве је подстицаје стварала на понашање појединаца?
- Каква су биле последице инфлације у СРЈ у последњој деценији 20. века?

Хвала на пажњи